

บทคัดย่อ

ข้อสันนิษฐานว่าด้วย “ตัว” กับ “ตน”

คำว่า “ตัว” และ “ตน” เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้ระบุที่มาของคำว่า “ตน” และ “ตัว” ว่าเป็นคำภาษาไทย แต่ผู้เขียนสนใจว่าทั้งสองคำเป็นคำไทยแท้หรือไม่ และตั้งข้อสันนิษฐานว่าเดิมในภาษาไทยคงมีคำว่า “ตัว” ใช้อยู่เดิม และรับคำว่า “ตน” มาจากคำว่า “ตฺนุ” [tanu] ซึ่งเป็นภาษาบาลีสันสกฤต ผู้เขียนจึงได้รวบรวมข้อมูลจากพจนานุกรมสมัยต่างๆ เอกสารสมัยสุโขทัย ได้แก่ จารึก และไตรภูมิพระร่วง ภาษาไทถิ่น และภาษาอื่นๆ และได้พบว่า คำว่า “ตัว” และ “ตน” มีใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย คำว่า “ตน” นั้น มีปรากฏเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเนื้อหาในจารึกทุกหลักยกเว้นจารึกหลักที่ ๑ และไตรภูมิพระร่วง เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา และจากการศึกษาภาษาไทถิ่นอื่นๆ พบว่า มีคำว่า “ตัว” แต่ไม่พบข้อมูลคำว่า “ตน” นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้หาหลักฐานจากภาษาเขมรเพิ่มเติมพบว่า ภาษาเขมรมีคำว่า “ขฺลวน” หมายถึง ตัว ร่างกาย และมีคำว่า “ตฺนุ” ใช้อยู่ จึงเป็นหลักฐานสนับสนุนว่า “ตน” มาจาก “ตฺนุ” และมีการเปลี่ยนแปลงทางเสียงในภาษาไทย สอดคล้องกับที่ขุนวิจิตรมาตรา (๒๕๑๑:๑๒๑-๑๒๓) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า คำว่า “ตน” มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ คำว่า “ตฺนุ”

Abstract

An Assumption on words “ตัว” [tua] and “ตน” [ton]

The meanings of the words “ตัว” [tua] and “ตน” [ton] are very similar. The Royal Institute Dictionary from B.E. 2493 identifies the sources of both as Thai. This paper will consider whether the origin of both words is Thai. As we already know, the word [tua] was used in the Thai language in the past and the word [ton] was used after being introduced from the Pali word “ตฺนุ” [tanu] derived from Pali-Sanskrit. The writer collected data from Dictionaries in different periods including documents in Sukhothai period namely; inscriptions, Trai Phum Phra Ruang, Tai Dialects and other languages and finally the word [tua] and [ton] used since Sukhothai period have been found to be explicitly Thai. The word [ton] was used in Sukhothai period and it has been found in use in inscriptions, except for King Ramkhamhaeng’s inscription No.1 and Trai Phum Phra Ruang, which dealt mainly with the religious concepts. Through the study of other Dialects, the word [tua] has implicitly been found, but the word [ton] has not been found at all. Furthermore, the additional evidence derived from Khmer shows that there is the word “ខ្មែរ” [khluan] meaning body as well as the word [tanu]. These words are regarded as the evidence in order to support the fact that the word [ton] came from [tanu]. Also there are sound changes in the Thai language, which corresponded to the assertion made by Khun Wijitramatra (Sa-Nga Kanchanapan) (2511:121-123) that the word [ton] derived from Pali-Sanskrit is recognized as the word “ตฺนุ” [Danu].

ข้อสันนิษฐานว่าด้วย “ตัว” กับ “ตน”*

เมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา **

Methawee Yuttapongtada

บทนำ

ในภาษาไทยมีคำที่มีความหมายคล้ายกัน หรือใกล้เคียงกันอยู่หลายคำ อาทิ เล็ก-น้อย สืบ-สวน เปิด-เผย จิต-ใจ ผลัก-ไล่ สะดวก-สบาย ถั่ว-เนลีย เป็นต้น คำเหล่านี้มักใช้ร่วมกันเกิดเป็นคำชนิดหนึ่งในภาษาไทย คือ คำซ้อน ซึ่งมีทั้งซ้อนเพื่อเสียงและเพื่อความหมาย คำซ้อนในภาษาไทยจำนวนหนึ่ง เป็นการประกอบโดยคำหนึ่งเป็นคำไทย และอีกคำหนึ่งเป็นคำจากภาษาต่างประเทศหรือภาษาไทถิ่น เช่น

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การขยายหน้าที่และความหมายของคำว่า “ตัว” ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึง พ.ศ. ๒๕๕๑” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

** นิสิตปริญญาเอกสาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จิตใจ (จิต มาจากภาษาบาลี) ถนนหนทาง (ถนนมากจากภาษา
เขมร)

ถั่วเนลีย (ถั่ว มาจากภาษาจีน) สะดวกสบาย (สบาย มาจากภาษา
บาลี)

ยกย่อง (ย่อง มาจากภาษาไทยใหญ่ แปลว่า ยก เช่น ย่องห่ม หมายถึง
คำไว้ ย่องย้อ หมายถึง ยกย่อง สรรเสริญ บุชา)

ยุยง (ยง มาจากภาษาไทยใหญ่ คือ คำว่า โย้ง หมายถึง พุดใส่ร้าย
คนอื่นด้วยเจตนาจะให้เกิดความวุ่นวาย)

ใช้สอย เครื่องใช้ไม่สอย (สอย มาจากภาษาไทยคำดี คือ คำว่า ซ้อย
หมายความว่า ให้ทุกคนทำงานไม่อยู่นิ่ง)

คำว่า “ตัว” และ “ตน” ก็เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน และ
สามารถประกอบกันเป็นคำซ้อน “ตัวตน” ได้ โดยทั่วไปคนมักคิดว่า ทั้ง
คำว่า “ตัว” และ “ตน” เป็นคำไทยทั้งคู่ แต่ผู้เขียนสันนิษฐานว่า “ตน”
ไม่ใช่คำไทย แต่เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ “ตฺนุ” (tanu) ซึ่งมี
ความหมายว่า ตัว ร่างกาย

ความหมายของคำว่า “ตัว” และ “ตน”

พจนานุกรมฉบับต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ตน” และ “ตัว”
ดังนี้

หนังสืออักษรภิธานศัพท์ (Dictionary of the Siamese Language)
ของแดน บีช แบรดเลย์ (Dan Beach Bradley) ซึ่งนับได้ว่าเป็นพจนานุกรม
ไทยเล่มแรก จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ ได้ให้ความหมายคำว่า “ตน” กับ
“ตัว” ดังนี้

(๑) **ตน**, ตัว, กาย, คือ ตัว นั้น เช่นคำว่า เขาพูดว่า, ของตนฤาใช้
ตนฤา ตนหนึ่งนั้น.

(อักษราภิธานศรียุค หน้า ๒๔๙)

(๒) **ตัว**, องค์, กาย, คือ ตน นั้นเอง, เช่น เขา พูดกันว่า, ตัว เรา,
ตัว ท่าน, ตัว ผู้, ตัวเมีย เป็นต้น.

(อักษราภิธานศรียุค หน้า ๒๖๐)

ต่อมา กรมศึกษาธิการได้ให้พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์
สมัยที่ยังเป็นขุนประเสริฐอักษรนิติ์) จัดทำพจนานุกรมของราชการขึ้นเป็น
ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๒๖ ซึ่งพจนานุกรมฉบับนี้ได้แสดงที่มาของคำว่ามาจาก
ภาษาใดกำกับไว้ด้วยทุกคำ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ตน” และ “ตัว”
ดังนี้

(๑) **ตน**, ท. ตัว

(พจนานุกรมของกรมศึกษาธิการ หน้า ๑๔๑)

(๒) **ตัว**, ท. รูป, ตน, กาย, ร่าง **ตัว**, ท. เอง, มัน, ท่าน

(พจนานุกรมของกรมศึกษาธิการ หน้า ๑๓๗)

พจนานุกรมฉบับนี้ระบุที่มาของคำว่า “ตน” และ “ตัว” ว่ามาจาก
ภาษาใดโดยใช้อักษรย่อ ท. ซึ่งหมายถึง ภาษาไทย

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ให้ความหมายของ
คำว่า “ตน” และ “ตัว” ดังนี้

(๑) **ตน** น. ตัว (ตัวคน), คน, ลักษณะนามใช้เรียกยักษ์หรือพวกกายสิทธิ์ว่า ตนหนึ่ง, สองตน

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๓ หน้า ๓๘๒)

(๒) **ตัว** ๑ น. รูป, ตน, ตนเอง, เป็นคำใช้เรียกแทนคน สัตว์และสิ่งของบางอย่าง เช่น ม้า ๕ตัว, ตะปู ๓ ตัว, ตัวละคร, ตัวหนังสือ เป็นต้น; ใช้เรียกคนอื่นโดยไม่ว่าออกชื่อผู้ที่พูดด้วย เช่น ตัวทำไมจึงไม่ทำ, มักใช้นำหน้าคำประสม แปลว่า ผู้, ตัวกลิ้ง. น. ผู้ที่เลือกสรรแล้ว. **ตัวการ** น. ผู้ก่อเหตุ. ผู้ทำให้เหตุเกิดขึ้นในทางอาญา. ผู้มีสิทธิที่จะทำกิจธุระเป็นส่วนตัวได้, ถ้ามอบให้ผู้อื่นทำแทน ผู้มอบเรียกว่าตัวการ ผู้รับมอบเรียก **ตัวแทน**. **ตัวเก็ง** น. ผู้, ตัว หรือ สิ่ง ที่มุ่งหมายไว้เฉพาะ, ตัวที่มีน้ำหนักมากกว่าตัวอื่น. **ตัวเงิน**. น. เงินสด. **ตัวเชิด**. น. ผู้ที่ออกหน้าวิ่งเต้น (เป็นคำปริยายจากเชิดหนัง). **ตัวตั้ง**. น. ผู้เป็นหลัก, ผู้รับผิดชอบ; จำนวนเลขที่ตั้งไว้สำหรับบวกลบคูณหาร. **ตัวผู้** น. เรียกสิ่งของบางอย่างที่มีรูปแหลมยาว เช่น กลี้อว่ากลี้อตัวผู้, ที่มีเดือยสำหรับสอด เช่นตัวไม้เครื่องเรือน ว่าตัวผู้, เรียกต้นไม้ที่ไม่มีลูกตลอดไป ว่าตัวผู้ เช่น มะยมตัวผู้. **ตัวเมีย** น. เรียกสิ่งของบางอย่างที่มีรูหรือขอให้สิ่งอื่นเกาะหรือสอดเข้าได้ ว่าตัวเมีย เช่น กระเบื้องตัวเมีย. **ตัวไม้** น. ไม้ที่แต่งไว้สำหรับทำสิ่งต่างๆ มีเครื่องเรือน เป็นต้น. **ตัวอย่าง** น. แบบอย่างที่ยกมาอ้าง, ส่วนที่แสดงคุณสมบัติของส่วนทั้งหมด

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๓ หน้า ๔๐๘)

(๓) **ตัว** ๒ ในวิชาเลขคณิต เรียกเลขในวิธีทำว่า ตัว เช่น ตัวบวก ตัวลบ ตัวคูณ ตัวหาร, เลขที่ตั้งไว้สำหรับทำบวกลบคูณหาร เรียกว่า **ตัวตั้ง**

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๓ หน้า ๔๐๘)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ตน” และ “ตัว” ไว้ ดังนี้

(๑) **ตน** น. ตัว (ตัวคน) เช่น ตนเป็นที่พึ่งของตน ; ลักษณะนามใช้เรียกเทวดา ยักษ์ หรือพวกกายสิทธิ์ เป็นต้น เช่น ยักษ์ตนหนึ่ง เทวดา ๒ ตน

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๓๑๖)

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๔๒๒)

(๒) **ตัว** ๑ น. รูป, ตน, ตนเอง, คำใช้เรียกแทนคน สัตว์ และสิ่งของบางอย่าง เช่น ตัวละคร ตัวหนังสือ; ลักษณะนามใช้เรียกสัตว์และสิ่งของบางอย่าง เช่น ม้า ๕ ตัว ตะปู ๓ ตัว เสื้อ ๒ ตัว; ใช้เรียกผู้ที่ตนพูดด้วยในฐานะคนเสมอกันที่สนิทกัน เช่น ตัวจะไปไหม.

(๓) **ตัว** ๒ (คณิต) น. เรียกเลขในวิธีทำว่า ตัว เช่น ตัวบวก ตัวลบ ตัวคูณ ตัวหาร.

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๓๔๐)

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๔๕๒-๔๕๓)

พจนานุกรมทั้งสองฉบับนี้ได้เพิ่มลูกคำอีกเป็นจำนวนมาก โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ มีลูกคำและนิยามความหมายของลูกคำเพิ่ม ได้แก่ **ตัวกลั่น ตัวกลาง ตัวการ ตัวเก้ง ตัวโค ตัวใคร-ตัวมัน ตัวเงิน ตัวจักรใหญ่ ตัวจำนำ ตัวเขิด ตัวดี ตัวต่อตัว ตัวตั้ง** ๑ **ตัวตั้งตัวดี ตัวตายตัวแทน ตัวเต็ง ตัวแทน (กฎ) ตัวแทนคำต่าง (กฎ) ตัวแทนช่วง (กฎ) ตัวแทนเขิด (กฎ) ตัวนาง ตัวนำ (ฟิสิกส์)**

ตัวประกอบ ๑ ตัวประกัน ตัวเป็นเกลียว ตัวเปล่า ตัวผู้ ตัวพระ
ตัวพิมพ์ ตัวเมีย ตัวเมือง ตัวไม้ ตัวยืน ตัวสะกด ตัวหนังสือ ตัวอย่าง
ตัวเอก ตัวคุณร่วมห้อย ตัวตั้ง ๒ ตัวประกอบ ๒ ตัวแปร ตัวเลข
ตัวหารร่วมมาก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้เพิ่มลูกคำและ
นิยามความหมายของลูกคำเพิ่มจากฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๕ อีกจำนวน ๗ คำ
ได้แก่ ตัวเงินตัวทอง (ปาก) ตัวถั่ง ตัวปลิง ตัวรื้อน ตัวละคร (วรรณ)
ตัวสำคัญ (ปาก) ตัวเอ้

จากความหมายของคำว่า “ตัว” และ “ตน” ที่ยกมาจากพจนานุกรมฉบับต่างๆ จะเห็นได้ว่า พจนานุกรมทุกฉบับใช้วิธีให้ความหมายในลักษณะที่ว่า **ตน** คือ **ตัว** และ **ตัว** คือ **ตน** เพียงแต่มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้นในช่วงสมัยหลัง แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า “**ตน**” ก็ยังคงทำหน้าที่เป็นคำนามหมายถึง ร่างกาย และเป็นลักษณนามใช้เฉพาะกับยักษ์ เทวดา หรือพวกกายสิทธิ์เท่านั้น ในขณะที่คำว่า “**ตัว**” มีการขยายหน้าที่และความหมายมากขึ้น กล่าวคือ คำว่า “**ตัว**” ทำหน้าที่เป็นคำนาม คำสรรพนาม คำลักษณนาม และทำหน้าที่เป็นส่วนหลักของคำผสมที่เกิดขึ้นใหม่เป็นจำนวนมากอันจะเห็นได้จากลูกคำของคำว่า “**ตัว**” ที่เพิ่มมากขึ้นในพจนานุกรมฉบับต่างๆ

การใช้คำว่า “ตัว” และ “ตน” ในสมัยสุโขทัยและภาษาไทยถิ่นอื่น

ในการศึกษาภาษาไทยสมัยเก่า เช่น ภาษาในจารึกนั้น นักภาษาศาสตร์ได้ใช้วิธีเปรียบเทียบ (Comparative Method) กับภาษาไทยถิ่นและภาษาอื่นๆ ดังนั้น ผู้เขียนจึงจะยกวิธีการดังกล่าวมาใช้เพื่อศึกษาคำว่า “ตัว” และ “ตน”

การใช้คำว่า “ตัว” และ “ตน” ปรากฏใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เช่น

(๑) กูต่อช้างด้วยขุนสามชน **ตน**กูฟุ้งช้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมือง
แพ้ว....

(จารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๘)

(๒) กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่งพอกู

(จารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๑-๑๒)

ข้อความจารึกในตอนนี้ ประเสริฐ ณ นคร (๙๓: ๒๕๔๙) ได้อธิบายไว้ว่า “สัตว์มาจากภาษาแขก ไทยคงใช้ ตัว มาแต่เดิม เช่น ตัวเนื้อ ตัวปลา ได้แก่ สัตว์บก สัตว์น้ำ”

คำว่า “ตัว” และ “ตน” นอกจากปรากฏในจารึกหลักที่ ๑ แล้ว จากการเก็บข้อมูลของผู้เขียน ยังปรากฏในจารึกหลักอื่นๆ ในสมัยสุโขทัย อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งตรงกับอิชิอิ, อะคากิ และเอนโดะ (Ishii Yoneo, Akagi Osamu and Endo Noriko, ๑๙๗๒) ที่ได้รวบรวมคำศัพท์ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย โดยได้แสดงคำศัพท์ หน้าที่ ความหมายและแหล่งที่คำศัพท์นั้นปรากฏด้วยตัวเลข ดังนี้ ลำดับที่ของจารึก-ด้านของจารึก-บรรทัด เช่น ๓-๒-๔๔ หมายถึง จารึกหลักที่ ๓ ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๔๔

คำว่า “ตน” และ “ตัว” พบในจารึกสมัยสุโขทัย ดังนี้

ตน (n. body, self)

๑-๑-๘, ๒-๑-๓๒, ๒-๑-๓๔, ๒-๑-๕๑, ๒-๑-๖๕, ๒-๑-๙๒, ๒-๑-๙๒, ๒-๒-๓๑, ๒-๒-๓๔, ๒-๒-๓๗, ๒-๒-๓๘, ๒-๒-๔๗, ๒-๒-๔๘, ๒-๒-๔๘, ๒-๒-๖๑, ๒-๒-๖๖, ๒-๒-๖๙, ๒-๒-๗๐, ๒-๒-๙๐, ๓-๑-๑๔, ๓-๑-๕๖,

๓-๑-๖๐, ๓-๑-๖๖, ๓-๑-๗๑, ๓-๒-๖, ๓-๒-๑๐, ๓-๒-๒๓, ๓-๒-๔๐, ๓-๒-๔๑, ๓-๒-๔๒, ๓-๒-๔๓, ๔-๑-๒๔, ๔-๑-๒๘, ๔-๓-๑๐, ๔-๓-๓๓, ๘-๔-๑๖, ๑๐-๒-๘, ๑๐-๒-๑๕, ๑๑-๒-๒๘, ๑๑-๒-๒๙, ๓๘-๑-๘, ๓๘-๑-๑๘, ๓๘-๑-๒๕, ๓๘-๑-๒๙, ๓๘-๑-๓๘, ๓๘-๑-๓๙, ๓๘-๑-๔๐, ๓๘-๑-๑-๔๐, ๓๘-๑-๔๑, ๓๘-๒-๔, ๓๘-๒-๗, ๓๘-๒-๗, ๓๘-๒-๑๑, ๓๘-๒-๑๒, ๓๘-๒-๑๔, ๓๘-๒-๑๕, ๓๘-๒-๑๘, ๓๘-๒-๒๒, ๓๘-๒-๒๒, ๓๘-๒-๒๓, ๓๘-๒-๒๓, ๓๘-๒-๒๕, ๓๘-๒-๒๕, ๓๘-๒-๒๘, ๓๘-๒-๓๑, ๓๘-๒-๔๒, ๓๘-๒-๔๒, ๔๐-๑-๑๘, ๔๐-๒-๗, ๔๕-๒-๖, ๔๖-๐-๙.

ตัว (n. body, a number, self; used as a prefix to the name of animal)

๑-๑-๘, ๑-๑-๑๑, ๑-๑-๑๒, ๒-๒-๑๗, ๑๐-๒-๑๖, ๑๐-๒-๑๗, ๔๙-๐-๑๗, ๔๙-๐-๒๐,

ในสมัยสุโขทัย นอกจากจะพบคำว่า “ตัว” และ “ตน” ในจารึกหลักต่างๆ แล้ว ผู้เขียนยังได้เก็บข้อมูลจากไตรภูมิพระร่วงซึ่งถือเป็นวรรณกรรมสมัยสุโขทัยที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง และได้พบ คำว่า “ตน” และ “ตัว” เป็นจำนวนมาก และใช้ในความหมายเช่นเดียวกับที่อิชิอิ, อะคากิ และเอนโดะ (Ishii Yoneo, Akagi Osamu and Endo Noriko, ๑๙๗๒) ให้นิยามคำว่า “ตน” และ “ตัว” ที่ปรากฏในจารึก

ผู้เขียนสังเกตข้อมูลในไตรภูมิพระร่วง พบว่า การใช้คำว่า “ตัว” และ “ตน” จะปรากฏในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ส่วนคำว่า “ตน” จะใช้ได้ทั้งลักษณะที่มีความเป็นรูปธรรมและนามธรรมได้ เช่น

(๓) แลตัวหมาผู้นั้นใหญ่เท่าช้างสารทุกตัว ผุ่งรังและกาอันอยู่ใน
นรานั้นใหญ่เท่าเกวียนทุกๆ ตัว

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า ๒๒)

จากตัวอย่าง “ตัว” เป็นคำที่ใช้แนะนำชื่อสัตว์และเป็นลักษณนาม
ใช้กับสัตว์

(๔) คนนรกผ่นดินขึ้นแลหย่อนตัวเบื่องต่ำแล้วและฟุ้งตัวคนนั้นลง
ในหม้ออันใหญ่นั้น

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า ๒๓)

จากตัวอย่าง คำว่า “ตัว” หมายถึง ร่างกาย

(๕) ครั้นว่าขึ้นไปใส่หนามจิ้งนั้นบาดทั่วตนเขาขาดทุกแห่งแล้วเป็น
เปลวไฟไหม้ตนเขาๆ อดบมิได้จึงบ้ายหัวลงมา

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า ๒๔)

จากตัวอย่าง คำว่า “ตน” หมายถึง ร่างกาย

(๖) ครั้นว่าตายไปเป็นเปรตอยู่ ก็เอามือเล็บมือตนขุดเนื้อตนหนึ่ง
ตนกินเองอยู่ทุกเมื่อ เพื่อบาปตนลัษของท่านแลสบถให้ท่านเชือดตนนั้นแลฯ

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า ๕๒)

จากตัวอย่าง คำว่า “ตน” ไม่ได้หมายถึง ร่างกาย แต่หมายถึง
ตัวเอง (Self) ซึ่งเป็นความหมายที่เป็นนามธรรม

นอกจากนี้ ยังพบการใช้คำว่า “ตน” และ “ตัว” ในลักษณะที่เป็น
การใช้คู่กันหรือการซ้อนจำนวนมาก เช่น

(๗) อนึ่งและชื่อว่าอุปาทกโยนินั้น หากเกิดเป็นตัวเป็นตนแล้ว ที่เดียวนั้น....

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า ๒)

(๘) อันพรหมโลกย์ ๔ ชั้นนี้ ชื่อปัญจมาณภูมิ พรหม ๔ ชั้นนี้ แลว่าหาตัวหาตนบมิได้

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า ๒๓๓)

(๙) แลกุมารนั้นเจ็บเนื้อเจ็บตัวตนดังคนอันท่านขังไว้ในไหอันคับแคบนักหนา

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า ๗๐)

การที่มีการใช้คำว่า “ตัว” และ “ตน” ในลักษณะคู่กันหรือซ้อนกัน ผู้เขียนมีความเห็นว่า เป็นกลวิธีอย่างหนึ่งที่ผู้ใช้ภาษาเลือกใช้ เมื่อมีคำหนึ่งเป็นคำไทยและอีกคำหนึ่งเป็นคำที่มาจากภาษาอื่น เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำที่มาจากภาษาอื่น ดังเช่นที่ปรากฏในคำสอนจำนวนมากในภาษาไทย ทั้งนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า คำว่า “ตัว” เป็นคำไทย และคำว่า “ตน” เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต อันจะเห็นได้จากความหมายและการใช้ที่ปรากฏในสมัยสุโขทัย เนื่องจากผู้เขียนพบคำว่า “ตน” เพียงคำเดียวในจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งถือได้ว่าเก่าแก่ที่สุดและยังเป็นภาษาที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาอื่นๆ น้อยมากเมื่อเทียบกับจารึกหลักอื่นๆ ประเสริฐ ณ นคร (๒๕๔๙: ๒๓๑) ได้กล่าวไว้ว่า “จารึกหลักอื่นๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเกือบทั้งสิ้น ประวัติศาสตร์และเรื่องอื่นๆ มีเสริมเข้ามาบ้างโดยมิได้ตั้งใจ หรือถ้าหาก

ตั้งใจ ก็จัดเป็นวัตถุประสงค้อันรองลงไปเท่านั้น” ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่า ภาษาบาลีสันสกฤตจะเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นในจารึกหลักอื่นๆ อันเป็นผลทำให้มีคำว่า “ตน” ปรากฏเป็นจำนวนมาก

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า การศึกษาภาษาเก่าทำได้โดยการเปรียบเทียบกับภาษาถิ่นอื่นๆ ผู้เขียนต้องการทราบว่า คำว่า “ตน” และ “ตัว” เป็นคำไทยแท้หรือไม่ จึงได้หาข้อมูลภาษาถิ่นต่างๆ พบว่า ภาษาถิ่นหลายถิ่นมีคำว่า “ตัว” ใช้ ซึ่งอาจมีเสียงแตกต่างกันออกไป แต่ไม่พบข้อมูลคำว่า “ตน” ภาษาถิ่นที่พบคำว่า “ตัว” เช่น ภาษาจ้วง ที่พูดกันในประเทศจีน ซึ่งประเสริฐ ญ นคร (๒๕๔๙: ๔๑) ได้กล่าวถึงคำว่า “ตัว” ไว้ว่า “ปลา ตู เปีย ตู คือ ตัวที่เราเรียกตัวเนื้อ ตัวปลา ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ๆ เขาเรียกว่า โต ก็มี คือ ตู ใช้กับสัตว์เล็กๆ ไปถึงสัตว์ใหญ่ใช้ โต แต่ โต คือ ตัวนั่นเอง เขาออกเสียง “ล” เป็น “ย” ปลา เลยเป็น เปีย...” อีกตอนหนึ่งว่า “จ้วงอีกพวกหนึ่ง พ่อ ว่า ไป แม่ ว่า แม...ควาย ว่า ตูวาย หมา ว่า ตูหมา ม้า ว่า ตูม้า...”

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (๒๕๑๙: ๒๗) ได้อธิบายเกี่ยวกับคำเรียกชื่อสัตว์ต่างๆ ในภาษาแสกว่า

“ลักษณะอย่างหนึ่งที่น่าสนใจในภาษาแสกเกี่ยวกับคำเรียกสัตว์ คือ แสกมีคำว่า [thua^๕] (ทัว) “ตัว” นำหน้าคำเรียกชื่อสัตว์ทุกชนิด แต่ผู้พูดมักไม่นิยมใช้คำว่า ทัว หรือ ตัว เมื่อมีจำนวนเลขเข้ามายังเกี่ยวข้องกับ เช่น ถ้าถามผู้พูดภาษาแสกว่า คำว่า หมา แมว หรือปู ภาษาแสกเรียกว่าอะไร คำตอบที่จะได้ คือ [thua^๕ maa^๖] (ทัวหมา) “หมา” [thua^๕ meew^๖] (ทัวแมว) “แมว” [thua^๕ paw^๖] (ทัวเป่า) “ปู” จะเห็นว่าทุกคำมีคำว่า “ทัว” หรือ “ตัว” นำหน้า แต่เมื่อต้องนับจำนวนสัตว์เหล่านี้ ผู้พูดบางคนมักไม่นิยมพูดคำว่า “ทัว” ไว้ข้างหน้าคำนาม ลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้เราอาจกล่าวได้ว่า ใน

ภาษาแสก คำลักษณะนามสำหรับสัตว์เป็นคำซ้ำกับคำนามเรียกชื่อสัตว์ เช่น “ทัวแม้วสองทัว” หมายถึง “แมวสองตัว” หรือ “ทัวหมาสามทัว” หมายถึง “หมาสามตัว” ถ้าเรานับว่า “ทัวแม้ว” หรือ “ทัวหมา” เป็นคำๆ เดียวมีสองพยางค์ เราก็อาจกล่าวได้ว่า คำลักษณะนาม “ทัว” มาจากพยางค์แรกของชื่อสัตว์ซึ่งเป็นลักษณะทั่วๆ ไปของการเกิดลักษณะนามในภาษาไทย...

ในภาษาผู้ไทยมีคำลักษณะนาม [too^๑] (โต๋) “ตัว” ใช้กับสัตว์และใช้กับสิ่งของที่จัดว่ามีส่วนเหมือนอวัยวะ เช่น คอ แขน ขา เอว ฯลฯ สิ่งของที่ใช้คำลักษณะนามนี้มีเสียง กางเกง โต๊ะ แก้ว [so^๑ sooŋ^๑ too^๑] “เสื้อสองตัว” [taŋ^๑-naŋ haa^๑ too^๑] “แก้ว ๕ ตัว” นอกจากนี้คำว่า [too^๑] ยังใช้เป็นคำแทนตัวบุรุษที่สองได้อีกด้วย (วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์: ๒๕๒๐) การที่มีคำว่า “ตัว” ปรากฏใช้ในภาษาถิ่นต่างๆ เนื่องจากคำว่า “ตัว” เป็นคำร่วมเชื้อสาย (Cognate Word) ของภาษาตระกูลไทและเป็นคำไทดั้งเดิม

ข้อสันนิษฐานที่ว่า “ตน” มาจากภาษาบาลีสันสกฤต

จากการที่ผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานว่า “ตน” ไม่ใช่คำไทยแท้ แต่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ คำว่า ตนุ (tanu) และได้พยายามรวบรวมข้อมูลดังที่ได้อธิบายข้างต้น ซึ่งไม่พบคำว่า “ตน” ในภาษาไทยถิ่นอื่นๆ แสดงให้เห็นว่า คำว่า “ตน” อาจไม่ใช่คำไทดั้งเดิม ผู้เขียนค้นคว้าเพิ่มเติมและพบข้อความในหนังสือ เรื่อง ลักษณะและวิวัฒนาการของภาษาไทยของ ขุนวิจิตรมาตรา (กาญจนาภรณ์) ซึ่งได้แสดงที่คุรุสภาเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ดังนี้

“ในภาษาเขกฮินดู ได้พบคำแปลกบางคำ เช่น “ตั้น” แปลว่า ร่างกาย คำนี้เข้าใจว่าจะมาจากคำ “ตนุ” ในภาษามครสันสกฤต แต่ในภาษาไทยก็มีคำว่า “ตน” แปลว่า ร่างกาย ตรงกับเขกฮินดู คำ “ตน” ของเรามา

จากไหนแน่ แผลงมาจาก “**ตฺนุ**” หรือว่าเอามาจากภาษาแขกฮินดู คำว่า “**กัล**” แปลว่า เครื่องจักร ก็มาตรงกับคำ “**กล**” แปลว่า เครื่องจักร เหมือนกัน...ภาษามครสันสกฤต ฮินดี อะไรนั้น ถ้ามาลงทางอินเดียภาคใต้ ลงท้ายเป็น “**อัน**” ชื่อท่านประธานาธิบดีที่ชื่อ “**รารกฤษณ์**” ก็เพราะท่านเป็นคนขาวได้ คำ “**กฤษณะ**” ก็มาเป็น “**กฤษณ์**” แล้วท่านเลยบอกว่า คำภาษามครสันสกฤตพวก “**อัน**” หรือที่ลงท้ายเป็น “**อะ**” นั้น ถ้ามาทางแคว้นองคราษฎร์ คือ เบงกอล เป็น “**อน**” ไปหมด เช่น **มนตรี** เป็น “**มนตริ**” อย่างประธานตรี **ชนะ** คือ **ราชฏ** เป็น “**ชน**” **ธนะ** คือ **เงิน** เป็น “**ธน**” รวมทั้ง “**กละ**” ที่พูดมาข้างบน ก็เป็น “**กล**” ถ้าจะแยกกว้างๆ อีกที ก็ว่า ภาษาฮินดีและภาษาทางอินเดียภาคใต้เป็น “**อัน**” แล้วทางแคว้นเบงกอลเป็น “**อน**” เช่น **ตัน** เป็น “**ตน**” **กัล** เป็น “**กล**”

(ขุนวิจิตรมาตรา, ๒๕๑๑: ๑๒๑-๑๒๓)

จากความเห็นของขุนวิจิตรมาตราข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คำว่า “**ตน**” แปลว่า “**ร่างกาย**” ซึ่งแผลงมาจากคำว่า “**ตฺนุ**” ในภาษามครสันสกฤต (บาลีสันสกฤต) สอดคล้องกับคำว่า “**ตฺนุ**” ที่พบทั้งในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตดังนี้

ในภาษาบาลี พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ (Pali-Thai-English Dictionary) ฉบับภูมิพโลภิกษุ ให้คำนิยามของคำว่า “**tanu**” ว่า tanu [vedic tanu, f. tanvī; also n.tanu and tanū (f.) body. adj. thin, tender, small, slender].

(พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกษุ, ๒๕๓๑: ๑๕๕๘)

พจนานุกรมบาลี-ไทย ของ ป.หลง สมบุญ ให้คำนิยามคำว่า “**ตฺนุ**”

ว่า ตนุ (ป.) รูป, กาย, ร่างกาย, ตน, หนังสือ. วิเคราะห์ ตโนติ สสารทุกชนิด ตนุ. ตนุ ชาติ ชาติ อุ ปัจ. ตนุ ในภาษาไทยใช้เป็นสรรพนามแทนผู้พูด (ฉัน ข้าพเจ้า ฯลฯ).

(ป.หลง สมบุญ, ๒๕๑๙: ๒๕๔)

พจนานุกรมซีดี-รอมฉบับเรียนพระไตรปิฎกของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ฉบับภาษาไทย) ได้ให้คำนิยามคำว่า “ตนุ” ดังนี้

ตนุ [เวท. ตนุ, ตนวิ; นาม. ตนุ และ ตนุ (อิต.) ร่างกาย *ten (ดู ตโนติ) = Gr. Lat.tenuis, Ohg. dunni, E. thin = บาง] ๑. (คุณ.) บาง, อ่อนนุ่ม, น้อย, เหว บางร่างน้อย วิ. ๑๖ ๒ (วร * สง่างาม = อุตตมรูป-ธรร วิมาน. อ.๗๙; บางที่ ข้อ ๒); เปต.อ.๔๖ (เกี่ยวกับผม : ดี +มฺฐ).---๒. (ป., นป.) ร่างกาย (ความหมายเดิม : ส่วนที่เรียวเล็กของร่างกาย = สะเอว) วิมาน.

ส่วนในภาษาสันสกฤต พจนานุกรมภาษาสันสกฤต-ภาษาอังกฤษ (Sanskrit - English Dictionary) ได้ให้นิยามคำว่า “tanu” ว่า

Tanu, mf (us, ūs, vī) n. thin, slender, attenuated, emaciated, small, little, minute, delicate, fine (texture, Ritus, I,๗)

Tanu ๒ the body, person, self (often used like a reflexive pron.; cf. atman)

(Monier-Williams, ๑๙๗๐: ๔๓๕)

พจนานุกรมภาษาสันสกฤต-อังกฤษ (Sanskrit-English Dictionary) ของ Vaman Shivram Apte ได้ให้คำนิยามของคำว่า “tanu” ว่า tanu.f. the body.

(Vaman Shivram Apte, ๒๐๑๐: ๔๖๖)

พจนานุกรมสังสกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน ของหลวงบวรบรรณรักษ์ ได้ให้คำนิยามคำว่า “ตฺนุ” ว่า ตฺนุ .น. “ตฺนุ” ศรีร, องค์ ร่างกาย, ตัว; the body.

(หลวงบวรบรรณรักษ์, ๒๕๕๒: ๔๗๖)

จากข้อมูลที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับต่างๆ ข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า คำว่า “ตฺนุ” (tanu) เป็นคำที่ปรากฏใช้ทั้งในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต และภาษาไทยรับคำว่า “ตฺนุ” มาใช้ ดังที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.๒๔๙๓, ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๕ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ตฺนุ” ดังนี้

ตฺนุ ๑ [ตะนุ] (แบบ) น. ตัว, ตน. ส. จัน, ขำพเจ้า. (ป.ส.)

ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นว่า เดิมไทยเราเคยยืมคำว่า “ตฺนุ” ซึ่งยังคงรูปคำใกล้เคียงกับภาษาเดิมมาใช้ในภาษาไทยเช่นกัน และเพื่อเป็นการยืนยันว่า “ตฺนุ” มาจากคำว่า “tanu” ผู้เขียนจึงได้หาข้อมูลจากภาษาอื่นเพิ่มเติม คือ ภาษาเขมร ซึ่งพบว่า ภาษาเขมรมีคำว่า “ขุลวน” (គុល) หมายถึง ตัว ตน และมีคำว่า “ตฺนุ” (តែន) หมายถึง ๑. ตัว ๒. เล็ก อ่อนช้อย ละม่อมละไม (พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชนเลม ๑, ๒๕๑๗)

จะเห็นได้ว่า ในภาษาเขมรเองก็มีคำเขมร “ขุลวน” ที่หมายถึง “ตัว” (body) และมีคำยืม “ตฺนุ” มีความหมายว่า ตัว และอีกความหมายคือ เล็ก อ่อนช้อย ละม่อมละไม ซึ่งทั้งสองความหมายตรงกับความหมายในภาษาบาลีสันสกฤต ดังนั้น จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ทั้งภาษาไทยและภาษาเขมรมีคำที่แปลว่า ร่างกาย คือ คำว่า “ตัว” และ “ขุลวน” (គុល)

และมีการยืมคำว่า “ตนะ” มาใช้โดยผ่านอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา โดยเมื่อรับมาใช้ในภาษาไทย มีการเปลี่ยนแปลงทางเสียงและรูปคำ จนเหลือเพียง “ตณ” เท่านั้น แต่ด้วยเหตุที่ไทยรับคำนี้มาใช้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย จึงทำให้เข้าใจว่า “ตณ” เป็นคำไทย ซึ่งแม้แต่พจนานุกรมของกรมศึกษาธิการ ร.ศ.๑๒๐ (พ.ศ.๒๔๔๔) ก็ได้แสดงที่มาของคำว่า “ตณ” ว่า ท. หมายถึง ภาษาไทย และพจนานุกรมฉบับต่อๆ มา ก็มีได้ระบุว่า “ตณ” เป็นภาษาบาลีสันสกฤต

บทความนี้ เป็นเพียงการศึกษาและอธิบายจากหลักฐานที่พบในเบื้องต้นเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนจะได้ศึกษาในเชิงลึกในประเด็นต่างๆ ต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากผู้เขียนพบว่า คำว่า ตณ และ ตัว ยังมีแง่มุมที่น่าสนใจอีกมากมาย การนำเสนอบทความนี้ ผู้เขียนได้พยายามแสดงให้เห็นว่า การศึกษาเรื่องคำ แม้จะเห็นเพียงหน่วยเล็กๆ ในภาษา แต่การศึกษาให้ลึกซึ้งนั้นต้องใช้การค้นคว้าในเชิงลึกและการศึกษาเรื่องคำก็จะเป็นประโยชน์ในหลายๆ ด้าน เช่น การนิยามศัพท์และบอกที่มาของคำในการทำพจนานุกรม การเลือกใช้คำให้ตรงตามความหมาย หรือแม้แต่การอธิบายความหมายและการใช้คำที่กระจ่างให้แก่ผู้เรียนภาษาไทย เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ศึกษาธิการ, กรม. **หนังสือพจนานุกรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์
พิศาลบรรณินดี, ๒๔๔๔

บรัดเลย์, บี. **หนังสืออักขราภิธานศรับท์ (Dictionary of the Siamese
Language)**. พระนคร : ม.ป.ท., ค.ศ. ๑๘๗๓, ๒๔๑๖

บวรบรรณรักษ์, หลวง. **สัสกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, ๒๕๕๒

ป.หลง สมบุญ (นามแฝง). **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภา, ๒๕๑๙

ประเสริฐ ฐ นคร. **อักษร ภาษา จารึก วรรณกรรม รวมบทนิพนธ์เส้าหลัก
ทางวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ฐ นคร**. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙

_____. **การอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, ๒๕๔๗

พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชธน เล่ม ๑. พระนคร :
จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๑๗

พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ. พระนคร : มูลนิธิ
ภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๓๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก**. (ซีดี-รวม). ซีดี-รวม
ฉบับเรียนพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕

ลิไทย, พระยา. **ไตรภูมิพระร่วง**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา,
๒๕๑๓

ราชบัณฑิตยสถาน. ม.ป.ป. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.

(๒๔๙๓). ม.ป.ท.

_____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ :

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕

_____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ :

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๒

วิจิตรมาตรา, ขุน. ลักษณะและวิวัฒนาการของภาษาไทย. พระนคร : สำนัก

พิมพ์สารสินสวรรค, ๒๕๑๑

วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. ภาษาแสง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙

_____. ภาษาผู้ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๒๐

ศิลปากร, กรม. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติ-

ศาสตร์, ๒๕๒๖

Apte, Vaman Shivram. **The Practical Sanskrit-Dictionary**. 11th reprint.

Delhi: Motilal Banarsidass, 2010

Ishii Yoneo, Akagi Osamu and Endo Noriko. **A Glossarial Index**

of The Sukhothai Inscriptions : SEAS Discussion Paper

No.53. Kyoto: Kyoto University, 1972

Monier-Williams, Sir M. **Sanskrit-English Dictionary**. Delhi : Motilal

Banarsidass, 1970